

Szer-telen szer-etet
A fiatal felnőttkori szerhasználat
személyiségpszichológiai, szociális és szülői
háttértényezői, protektív faktorok

Turcsik Ádám Bálintné Farkas Gabriella

Szegedi Tudományegyetem, Pszichológiai Intézet

E-mail: farkasgabriella88@gmail.com

Absztrakt

A kutatás központi kérdése, hogy a felsőoktatásban tanuló fiatal felnőttek szerhasználatának hátterében milyen személyiségpszichológiai, szociális és szülői tényezők állnak. Számos külföldi és magyar, serdülőkoron végzett kutatási eredmény azt bizonyítja, hogy jelentős összefüggések találhatóak mind a három említett tényező kapcsán, ellenben a fiatal felnőtt korosztályt még kevésbé vizsgálták e tekintetben. A kutatás 163 fős mintán méri a felsőoktatásban tanulók szerhasználati szokásainak a szülői bánásmóddal (*Parental Bonding Instrumentary*), az étellel való elégedettséggel (*Satisfaction With Life Scale*), a megküzdési mód preferenciákkal (*The Ways of Coping*), a depresszióval (*Beck Depression Inventory*), valamint a barátok szerfogyasztási szokásaival való összefüggéseit. Az eredmények szerint a szerhasználati szokások szoros együttjárást mutatnak a barátok szerfogyasztásai szokásaival, a depresszió és az étellel való elégedettség mértékével, a szülői bánásmóddal és a megküzdési preferenciákkal, ami alapján az a következtetés vonható le, hogy a fiatal felnőttkori szerhasználat hátterében nemcsak a kortárs csoport és az egyén személyiségpszichológiai tényezői, hanem a serdülőkorig észlelt szülői bánásmód is kiemelten fontos szerepet játszik.

Kulcsszavak: fiatal felnőttkor, szerhasználat, drog, alkohol, dohányzás, szülői bánásmód, étellel való elégedettség, depresszió, megküzdési mód, kortárs csoport

A függőség, a szerhasználat problematikája tagadhatatlanul része napjainknak. Bár a felsőoktatásban tanulók életvezetési problémáival néhány hazai kutatás foglalkozik, azzal kapcsolatos publikált eredmény még nem született, hogy a fiatal felnőttkori szerhasználati szokások háttértényezői között milyen szerepet játszanak az észlelt szülői bánásmód, a preferált megküzdési mechanizmusok, az esetleges depressziós tünetek és az étellel való elégedettség mértéke. Nemzetközi kutatók (Malta és mtsai, 2011) a család szerhasználattal szembeni védőszerepét vizsgálva arra az eredményre jutottak, hogy a hagyományos családmodell és az általa képviselt értékek és normák – mint például a közös étkezések és a szülők tájékozottsága a gyermek szabadidős tevékenységeiről – csökkentik a rizikóját a kamaszkorban megnyilvánuló túlzottan szélsőséges viselkedésformáknak, így az alkohol, a cigaretta és a kábítószer fogyasztásnak. Clausen (1996) kutatásában mindkét szülő esetén azt az eredményt kapta, hogy a szeretet-törődés alacsony és a túlvédés magas mértékének együttjárása (szeretethiányos kontroll) hajlamosító tényező a szerhasználatra. Gerra és munkatársai (2004) középiskolásokon végzett kutatási eredményei alapján az alacsony szeretet-törődés skálával a többszörös szerhasználók (illegális drogokat és alkoholt használók) csoportját asszociálta, Tucker, Ellickson és Klein (2003) pedig a serdülő- és fiatal felnőttkori dohányzás háttérében találta hajlamosító tényezőnek az alacsony szülői támogatást. A stresszel való egyes megküzdési mechanizmusok és a szerhasználat közötti összefüggést pedig Wills már 1986-ban leírta serdülőkkel végzett kutatása eredményei alapján.

Hazai mintán Kiss (2010) azt találta, hogy a kevésbé hatékonyabb coping stratégiák együttjárnak az alacsonyabb életvezetési kompetenciával, amely esetén a fiatalok hajlamosabbak mind az alkoholfogyasztásra, mind pedig az ópiumhasználatra. Demetrovics (2007) – szerhasználók csoportjait és egy kontrollcsoportot vizsgáló – kutatási eredményei alapján megállapítható, hogy a szerhasználó csoportok depressziós pontértéke szignifikánsan magasabb, az étellel való elégedettség mértéke pedig szignifikánsan alacsonyabb, mint a kontrollcsoporté. Az észlelt szülői bánásmód tekintetében összességében elmondható, hogy a szerhasználók alacsonyabb pontokkal jellemezték az anyai és apai Szeretet-törődés skála mentén a szüleiket, míg mind az anyai, mind az apai Túlvédés és Korlátozás faktor esetében magasabb pontokat adtak a szüleiknek, vagyis kevésbé szeretetteliek, de ezzel párhuzamosan túlvé-

döbbnek és túlkorlátozóbbnak, negatív érzelmekkel teltebbnek észlelték a szüleiket, mint a kontrollcsoport.

A családi szocializáció kiemelkedő jelentőségét hangsúlyozza Kovács és Pikó (2009): kutatási eredményeik alapján elmondható, hogy a szerfogyasztás mértékét nagyban csökkenti a szülőktől kapott társas támogatás, és (más kutatási eredményekkel ellentétben) a magas szülői kontroll valamint monitoring. Mindezek mellett az apai támogatás hiánya jelentős rizikófaktornak mutatkozott a droghasználat előfordulását tekintve. A fenti eredményeket összefoglalva elmondható, hogy nemzetközi viszonylatban igazolódott a tinédzserkori szerhasználat és a szülői bánásmód, a preferált megküzdési mechanizmusok, a depresszió valamint az étellel való elégedettség szoros együttjárása.

Hipotézisek

A kutatás legfőbb kérdése, hogy a szakirodalomban található eredményekben mutató tendenciák ugyanúgy érvényesek-e az egyetemista korosztályra, mint a klaszikus értelemben vett serdülőkre. Ennek vizsgálatához a következő előfeltevések kerültek megfogalmazásra:

1. Az észlelt szülői Szeretet és törődés mértéke negatívan, a Túlvédés és Korlátozás mértéke pedig pozitívan korrelál a szerhasználat mértékével.
2. A Depresszió magasabb, az Étellel való elégedettség alacsonyabb mértéke a nagyobb mértékű szerhasználattal jár együtt.
3. A coping stratégiákkal kapcsolatos preferencia hatással van a szerhasználati szokások preferenciájára.
4. A kortárs csoport szerhasználati szokásai szoros együttjárást mutatnak a vizsgált személy szerhasználati szokásaival.

Módszerek

Résztevők

A kutatásban 163, magyarországi felsőoktatási intézménybentanuló, 18-32 év közötti (átlagéletkor: 22,11 év, SD: 2,653; 24 férfi, 139 nő) hallgató vett részt. Az anonim kérdőív egy online felületen volt elérhető, a kitöltők önkéntesen, ellenjuttatás nélkül vettek részt a kutatásban.

Eszközök

A kérdőív-battériában a következő négy, Magyarországon is használatos klinikai teszt szerepelt: *Szülői Bánásmód Kérdőív* (H-PBI; Parker, Tulping és Brown, 1979; Tóth és Gervai, 1999), *Diener-féle Élettel Való Elégedettség Skála* (SWLS; Diener, Emmons, Larsen és Griffin, 1985)¹, *Oláh-féle Megküzdési Mód Preferencia Kérdőív* (Oláh, 2005) valamint a *Beck-féle Depresszió Kérdőív* (BDI, Beck, Ward, Mendelson, Mock és Erbaugh, 1961; Rózsa, Szádócky és Füredi, 2001). Ez kiegészült még a *szerhasználati szokásokat vizsgáló saját kérdéssorral, amely az ESPAD* (Hibell és mtsai, 2012) itemei alapján készült. A kérdéssor egyaránt méri a kitöltő saját szerhasználati szokásait, de ugyanúgy vizsgálja a baráti körben észlelt (vagy vélt) szerhasználati szokások gyakoriságát is, ötfokú skálán (1 - soha, 5 - naponta egyszer/többször).

Eljárás

A kérdőív a Google kérdőívszerkesztő programjával készült, a becsült kitöltési idő hozzávetőlegesen 15 perc volt. Az anonim kérdőív kitöltésének lehetősége 2012. október 1-je és 23-a között több alkalommal is közzétételre került e-mail-es levelezőlistákon és közösségi oldalakon, ebből kifolyólag ismerősök ismerőseihez is széles körben eljutott.

Eredmények

A hipotézisek tesztelése az SPSS statisztikai adatelemző program Spearman-féle korrelációs eljárásával történt. A *Szülői Bánásmód* faktorai közül megállapítható, hogy alacsony anyai Szeretet-törődés esetén a férfiak hajlamosabbak az energiaital, a rövidital valamint a dohányáru fogyasztásra, magas esetén pedig inkább a sört / bort fogyasztják. Alacsony apai Szeretet-törődés esetén a nők hajlamosabbak a marihuána / látnokszálya fogyasztásra, a férfiak pedig az energiaital, a likőr / koktél, a rövidital illetve a designer / könnyűdrogok használatára. A magasabb apai Szeretet-törődéssel a nők magasabb likőr / koktélfogyasztása jár együtt. A korrelációs értékeket lásd az 1. táblázatban.

¹ A magyar változat letölthető:

http://internal.psychology.illinois.edu/~ediener/Documents/SWLS_Hungarian.doc

	Nők (N=139)		Férfiak (N=24)	
	Anyai	Apai	Anyai	Apai
Energiaital			-0,257	-0,292
Sör / Bor			0,244	
Likőr / koktél		0,170*		-0,215
Rövidital			-0,397	-0,286
Dohányáru			-0,325	
Marihuána / látnokzsálya		-0,187*		
Designer / könnyűdrog				-0,305

1. táblázat: Az anyai és apai Szeretet-törődés pontszámok együttjárása a szerfogyasztással nemek szerinti bontásban. * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

Férfiak esetében a magas anyai Túlvédéssel a fokozottabb energiaital és rövidital, a magas apai Túlvédéssel pedig a fokozottabb rövidital fogyasztás áll összefüggésben. Alacsony apai Túlvédés esetén a sör / bor, a dohányáru, valamint a marihuána / látnokzsálya fogyasztása mutat emelkedett értékeket. A magas anyai Korlátozás esetén a pszichedelikus és stimuláns szerek használata, alacsony anyai Korlátozás esetén pedig a likőr / koktélfogyasztás magasabb. A magas apai Korlátozás esetén a rövidital és a designer / könnyűdrogok használata, alacsony apai Korlátozás esetén pedig a rövidital fogyasztás fokozottabb. Férfiak esetében a Túlvédés és Korlátozás skálák szerhasználattal való együttjárási értékeit a 2. táblázat szemlélteti. A nőknél egy esetben volt jelentősebb összefüggés, az apai túlvédés faktor esetén a marihuána / látnokzsálya fogyasztásra ($Rho(139) = 0,186$, $p = 0,028$).

	Anyai		Apai	
	Túlvédés	Korlátozás	Túlvédés	Korlátozás
Energiaital	0,477*			
Sör / Bor			-0,247	
Likőr / koktél		-0,320		-0,299
Rövidital	0,201		0,254	0,203
Dohányáru			-0,224	
Marihuána / látnokzsálya			-0,277	
Designer / könnyűdrog				0,286
Pszichedelikus szerek	0,210	0,328		
Stimuláns szerek	0,219	0,331		

2. táblázat: Az anyai és apai Túlvédés és Korlátozás pontszámok együttjárása a szerfogyasztással férfiak (N=24) esetében. * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

A szerhasználat és a *Depresszió*, illetve az *Élettel való elégedettség* közötti együttjárási értékeket a 3. táblázat szemlélteti. Nők esetében a depresszió alacsony értéke esetén a likőr / koktélfogyasztás, a depresszió magas értéke esetén a marihuána / látnokzsálya fogyasztás fokozottabb. Férfiak esetében az alacsony depressziós értékkel a sör / bor fogyasztása, a magas depressziós értékkel az energiaital fogyasztása korrelál. A magasabb élettel való elégedettség esetén alacsonyabb a férfiak dohányzása és designer / könnyűdrog használata.

	Nők (N=139)		Férfiak (N=24)	
	BDI	SWLS	BDI	SWLS
Energiaital			0,286	
Sör / Bor			-0,234	
Likőr / koktél	-0,196*			
Dohányzása				-0,277
Marihuána / látnokzsálya	0,200*			
Designer, könnyűdrog				-0,328

3. táblázat: A BDI és SWLS pontszámok együttjárása a szerfogyasztással nemek szerinti bontásban. * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

A szerhasználat és a preferált Coping stratégiák együttjárásáról elmondható, hogy férfiak esetében nagyobb arányban függ össze a szerhasználat a coping stratégiákkal, mint nők esetében. A férfiaknál a Problémacentrikus reagálás alacsony mértéke esetén magasabb energiaital fogyasztás, és alacsonyabb pszichedelikus valamint stimuláns szerhasználat jár együtt. A Támaszkérés alacsony szintjéhez a dohányzása, a marihuána / látnokzsálya, a pszichedelikus valamint a stimuláns szerek fokozott fogyasztása társul. A Feszültségkontroll alacsony mértékével az energiaital és a rövidital fogyasztás alacsony, a dohányzása, a pszichedelikus és a stimuláns szerek használatának magas mértéke jár együtt. A Figyelemelterelés alacsony mértékével az energiaital és a likőr / koktél fogyasztásának alacsony mértéke, a marihuána / látnokzsálya, a pszichedelikus valamint a stimuláns szerek magas mértéke korrelál. Az Emóciófókusz alacsony mértékéhez a sör / bor illetve a likőr / koktél fogyasztásának alacsony mértéke társul. Az Emóciókiürítés magas mértékével a likőr / koktél fogyasztásának magas mértéke jár együtt. Az Önbüntetés magas mértékével a marihuána / látnokzsálya, a pszichedelikus valamint a stimuláns szerek magas, a likőr

/ koktél alacsony mértékének áll kapcsolatban. A Belenyugvás magas mértékével a dohányáru, a marihuána / látnokzsálya valamint a designer / könnyűdrogok használatának magas mértéke, a sör / bor és a röviditalok fogyasztásának alacsony mértéke jár együtt. A korrelációs értékeket lásd a 4. táblázatban.

	Energiaital	Sör/Bor	Likőr / koktél	Rövidital	Dohányáru	Marihuána / látnokzsálya	Designer / könnyűdrog	Pszichedelikus	Stimuláns
Problémacentrikus r.	-0,202							0,31	0,309
Támaszkérés					-0,302	-0,259		-0,216	-0,218
Feszültségkontroll		0,379		0,237	-0,290			-0,263	-0,263
Figyelemelterelés	0,339		0,353			-0,253		-0,243	-0,241
Emóciófokusz		0,211	0,205						
Emóciókiürítés			-0,317						
Önbüntetés			-0,247			0,203		0,217	0,22
Belenyugvás		-0,288		-0,258	0,479*	0,317	0,254		

4. táblázat: A Coping stratégiák együttjárása a szerhasználattal férfiak (N=24) esetében.
*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

Nők esetén a Támaszkérés magas mértékével az energiaital, a sör / bor, a rövidital, valamint a marihuána / látnokzsálya fogyasztásának magas mértéke, az Önbüntetés magas mértékével a marihuána / látnokzsálya fogyasztásának magas mértéke, és a Belenyugvás magas mértékével a likőr / koktél fogyasztásának alacsony mértéke jár együtt. A korrelációs értékeket lásd az 5. táblázatban.

	Energiaital	Sör/Bor	Likőr / koktél	Rövidital	Marihuána, látnokzsálya
Támaszkérés	0,191*	0,214*		0,185*	0,273***
Önbüntetés					0,18*
Belenyugvás			-0,211*		

5. táblázat: A Coping stratégiák együttjárása a szerhasználattal nők (N=139) esetében.
*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

Továbbá megállapítható, hogy a *saját és a barátok szerfogyasztása* pozitív irányú, erős összefüggést mutat, tehát amennyiben a vizsgált személy használ valamilyen szert, akkor a barátai többségéről is úgy ítéli meg, hogy használják (a korrelációs értékeket lásd a 6. táblázatban).

	Korrelációs együttható
Energiaital	0,297***
Sör / Bor	0,385***
Likőr / koktél	0,338***
Rövidital	0,393***
Dohányáru	0,400***
Marihuána / látnokzsálya	0,538***
Designer, könnyűdrog	0,298***
Pszichedelikus	0,582***
Stimuláns	0,380***

6. táblázat: A saját és a barátok szerfogyasztásának mértéke közötti együttjárás. * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

Megvitatás

A kutatás célja az volt, hogy megvizsgálja a felsőoktatásban tanuló fiatalok szerhasználati szokásait, és az azok mögött megbúvó családi, szociális, illetve személyiségpszichológiai tényezőket. Az eredmények alapján vizsgált minta esetén kijelenthető, hogy a szülői Szeretet-törődés fokozott jelenlétevédefaktorként funkcionál a kábítószer használattal szemben, a Túlvédés magas mértéke hajlamosító tényezőként hat az energiaital-, a rövidital- és a kábítószer-fogyasztással kapcsolatban, a Korlátozás magas mértéke pedig szintén a kábítószer-használatra van hajlamosító hatással, tehát az első hipotézis alátámasztást nyert. Ezen eredmények összhangban állnak Demetrovics (2007), Clausen (1996), Gerra és munkatársai (2004), valamint Tucker, Ellickson és Klein (2003) is ugyanezen tendenciát találták serdülők körében. Jelen kutatás eredményeit összevetve a szakirodalmi adatokkal elmondható, hogy az észlelt szülői bánásmód nemcsak a tinédzser korosztály szerhasználati szokásaira van számottevő hatással, hanem a felsőoktatásban tanulókéra is. A Depresszió magasabb

mértéke az energiaital és a marihuána / látnokzsálya fokozottabb fogyasztásával jár együtt, a dohányáru és a designer / könnyűdrogok magasabb arányú fogyasztása esetén pedig az Élettel való elégedettség alacsonyabb mértéke tapasztalható, így a második hipotézis szintén alátámasztást nyert. Demetrovics (2007) a szerhasználók esetén ugyanilyen irányú összefüggést talált: a szerhasználók csoportjára az alacsonyabb élettel való elégedettség, és a depresszió magasabb mértéke volt jellemző. Megállapítást nyert továbbá, hogy az eltérő coping mechanizmusok preferenciája a különböző szerek használatának preferenciájával jár együtt, így a harmadik hipotézis alátámasztást nyert. Az adataink szerint ugyanis a támaszkérés, a feszültségkontroll és a figyelemelterelés a drogok alacsonyabb fogyasztásával jár együtt, az önbüntetés és a belenyugvás viszont a magasabb mértékű drogfogyasztással kapcsolódik össze. A kutatás eredményei a nemi eltérések tekintetében ellentmondanak Wills (1986) eredményeinek, ugyanis bár eredményei hasonlóak, ő nem talált különbséget férfiak és nők között. Bizonyítást nyert továbbá, hogy a saját szerfogyasztási szokások erős, pozitív együttjárást mutatnak a barátok (vélt) szerfogyasztási szokásaival, így a negyedik hipotézist sikerült alátámasztani. Jelen eredmény összhangban van a szakirodalmi eredményekkel, többek között Kiss (2010) is említést tesz róla, hogy az alkoholfogyasztás háttérében jelentős szerepet tölt be a társas időtöltés. Azonban ez a feltehetően kognitív torzítás nem kedvező a szerhasználat mértékének szempontjából, hiszen a résztvevők a referenciacsoportot intenzívebb szerhasználóknak találják, így a modellkövetés és a csoporthoz való tartozás vágya az egyén szerhasználatának fokozódásához vezethet, miközben az önmegnyugtatás reprezentációja is jelen van, hiszen ők „kevesebbet fogyasztanak”, mint a referenciacsoport.

A kutatás tehát a fiatal felnőttkori szerhasználat komplex problematikáját újabb aspektusokból vizsgálta, így kibővítve a háttérében meghúzódó okok tárházát. A kutatási eredményekről összefoglalva elmondható, hogy bár a felsőoktatásban tanuló fiatal felnőttek szerhasználati szokásainak háttértényezőivel – különös tekintettel az észlelt Szülői bánásmódra – még kevés kutatás foglalkozik, a téma fontosságának relevanciája igazolódott. Bár a jelen vizsgálat eredményeiből az ok-okozat irányra nem megállapítható, és az sem állítható, hogy a tényleges (objektív) korábbi szülői bánásmódot mérte a kutatás, de a fiatalok viselkedése, élményfeldolgozása, és szerfogyasztása inkább függ attól, hogy milyenek észlelték vagy észlelik a szülei ne-

velési stílusát, mint az objektíven megállapítható nevelői hatásoktól. Így a vizsgálat eredményei felhívják a figyelmet arra, hogy a téma releváns a felsőoktatásban tanulók fiatalok csoportja esetén is, és érdemes a további kutatásra.

Hivatkozások

- BECK, A. T., WARD, C. H., MENDELSON, M., MOCK, J. & ERBAUGH, J. (1961). An inventory for measuring depression. *Archieves of General Psychiatry* 4(6), 561–71.
- CLAUSEN, S. E. (1996). Parenting styles and adolescent drug use behaviours. *Childhood*, 3(3), 403-414. Absztrakt, forrása: ChdSagePub.
- DEMETROVICS, ZS. (2007). *Drog, család, személyiség. Különböző típusú drogok használatának személyiségpszichológiai és családi háttere*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- DIENER, E., EMMOND, R. A., LARSEN, R. J. & GRIFFIN, S. (1985). The Satisfaction With Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71-75. Magyar változat: http://internal.psychology.illinois.edu/~ediener/Documents/SWLS_Hungarian.doc. Letöltés dátuma: 2012. 09. 17.
- GERRA, G., ANGIONI, L., ZAIMOVIC, A., MOI, G., BUSSANDRI, M., BERTACCA, G., SANTORO, G., GARDINI, S., CACCAVARI, R., & NICOLI, M. A. (2004). Substance use among high-school students: Relationships with temperament, personality traits, and parental care perception. *InformaHealthcare*, 39(2), 345-367. Absztrakt, forrása: InformaHealthcare.
- HIBELL, B., GUTTORMSSON, U., AHLSTRÖM, S., BALAKIREVA, O., BJARNASON, T., KOKKEVI, A. & KRAUS, L. (2012). *The 2011 ESPAD Report – Substance Use Among Students in 36 European Countries*. Letöltve: 2012.08.14. www.espad.org.
- KISS, I. (2010). Életvezetési kompetencia, életvezetési készségek és szerhasználat. In: Puskás-Vajda, Zs., & Lisznyai, S. (szerk.), *FETA Könyvek 5.*, 25-50. Budapest, Felsőoktatási Tanácsadó Egyesület.
- KOVÁCS, E. & PIKÓ, B. (2009). A család egészségvédő hatása serdülők körében. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 10(3), 223-237.
- MALTA, D. C., PORTO, D. L., MELO, F. C. M., MONTEIRO, R. A., SARDINHA, L. M. V. & LESSA, B. H. (2011). Family and the protection from use of tobacco, alcohol, and drugs in adolescents, National School. *Brasilian Journal of Epidemiology*, 14(3), 166-177.
- OLÁH, A. (2005). Érzelmek, megküzdés és optimális élmény. Belső világunk megismerésének módszerei. Trefort Kiadó, Budapest.
- PARKER, G., TULPING, H. & BROWN, L. B. (1979). A Parental Bonding Instrument. *British Journal of Medical Psychology*, 52, 1-10.
- RÓZSA, S., SZÁDÓCZKY, E. & FÜREDI, J. (2001). A Beck Depresszió Kérdőív rövidített változatának jellemzői a hazai mintán. *Psychiatria Hungarica*, 16(4), 379-397.
- TÓTH, I. & GERVAI, J. (1999). Szülői Bánásmód Kérdőív (H-PBI): A Parental Bonding Instrument (PBI) magyar változata. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 54(4), 551-566.

- TUCKER, J. S., ELLICKSON, P. L. & KLEIN, D. J. (2003). Predictors of the transition to regular smoking during adolescence and young adulthood. *Journal of Adolescent Health, 32*(4), 314-324. Absztrakt, forrása: JAHonline, doi:10.1016/S1054-139X(02)00709-7.
- WILLS, A. (1986). Stress and coping in early adolescence: Relationships to substance use in urban school samples. *Health Psychology, 5*(6), 503-529. Absztrakt, forrása: PsychArticles, doi: 10.1037/0278-6133.5.6.503.